

Jäätetty 1.6.1940.

Luettelo

HATTULAN PITÄJÄN

kiinteistä muinaisjännöksistä.

laatinut kesällä 1939

S i r k k a O j a l a .

S i s ä l l y s l u e t t e l o .

sivu

I. R a u t a k a u s i .

A. HAUDAT.

✓ 1.	Ihalempi, Kerola, Raimaanmäki	1.
✓ 2.	Ihalempi, Toukola, Kirkkomäki	2.
✓ 3.	Hurttala, Herniäinen	3.
✓ 4.	Vesunti, Mustalaismäki	4.
✓ 5.	Pikku-Mervi, Heikelin huvilapalsta	5.

*Pankista, Jommonero?
Läsnä.*

B. UHRIKIVET.

*Liite - 50
A. L. Hinnasto 1941.*

✓ 1..6	Hattula, Hurttalan kylä	7.
✓ 2.	- " - Ihalemmen kylä	8.
✓ 3.	- " - - " - - " -	9.
✓ 4.	- " - - " - - " -	10.
✓ 5.	- " - - " - - " -	11.
✓ 6.	- " - - " - - " -	12.
✓ 7. = 12	- " - Leiniälän kylä	13.
✓ 8. = 12	- " - - " - - " -	15.
✓ 9. = 11	- " - Hurttalan kylä	15.
✓ 10.	- " - Katinalan kylä	16.

II. M u i n a i s l i n n a t .
(Linna- ja vartionimitykset)

17.

III. Epämääräiset kiinteät muinais-
jäännökset. sivu

A. Röykkiöt.	27.
B. Lähteet.	30.
C. Tiet.	32.

IV. Liitteitä.

A. Nimityksiä.	34.
B. Aarrelöytö.	36. ³⁷
C. Irtolöydöt.	36.
D. Paikallistarinoita.	39.

MUITA LIITTEITÄ:

- 14. karttaa.
- 19. valokuvaa.
- 4. piirrosta.
- 16. filmiä. KM. Esih.os. nit 12725-12738.
A-J

MERKKIEN SELITYKSET: SKM = Suomen Kansallismuseo

SKS = Suomalaisen Kirjallisuuden Seura

Esih.Os= Esihistoriallinen osasto

Topogr. ark.= Topografinen arkisto.

SMYA = Suomen Muinaismuistoyhdistyksen
aikakausikirja

FM = Finsk Museum

⊕ = Uhrikiivi

● = Kalmisto (rautak.)

▲ = Muinaislinna

△ = Linna-vartio-nimisiä paikkoja

✦ = Röykkiö

⊙ = Lähde

✕ = Aarrelöytö

MERKKIEN SELITYKSET:

K.M.	=	Kansallismuseo.
Esih. os.	=	Esihistoriallinen osasto.
Topogr. ark.	=	Topografinen arkisto.
H : linnan M.	=	Hämeenlinnan Museo.
Sat. M.	=	Satakunnan Museo.

	=	kiviesin. tekopaikka.
	=	Uhrikivi.
	=	Kalmisto (rautak.).
	=	Muinaislinna.
	=	Linna-nimitys (mäellä).
	=	Käräjämäki.
	=	Röykkiö.
	=	Asutusjäte.
	=	Pestauspaikka.
	=	Lähde.

I. R A U T A K A U S I.

A. HAUDAT.

1. I h a l e m p i, K e v o l a, R a i m a a n m ä k i.

Löytöjä: Esih. os. 2895: 9 - 13; 2902: 11 - 12;
3005: 10; 3008: 1 - 12;
3146: 1 - 44; 3452: 3.

Liitteitä: Kartta № I,1 II,1 III.a.b.

Selostuksia: A.O. Heikel: F.M. 1894 № 8 - 9 s. 127 - 128.
Topogr. ark.

R a i m a a n m ä e n polttokenttäkalmisto sijaitsee H a t t u l a n I h a l e m m e n (käytetään myös muotoa Ihalempin) kylän, K e v o l a n talon maalla, talosta n. 250 m. länteen, n. 200 m. etäisyydellä L e h i j ä r v e s t ä, kivikkoisen mäen, Lehijärveen päin viettävän kallion juurella.

Tri A.O. Heikelin suorittaessa kaivauksia kesällä 1893 ja 1894, tehtiin löydöt paikalla olleen perunakuopan ympäriltä.

Kesällä 1939 oli p.o. paikka laidunketona.

2. I h a l e m p i, T o u k o l a, K i r k k o m ä k i.

Löytöjä: Esih. os. 3008: 13 - 14; 9563: 2;
10697: 1 - 2.

Liitteitä: Kartta № I,2 II,2 IV.
Valok. № 1.

Selostuksia: N. Cleven ja J. Voionmaan kaivaus-
kertomukset. Topogr. ark:ssa.
A.O. Heikel: FM. 1894: 8 - 9 s. 128.

K i r k k o m ä e n kalmisto sijaitsee H a t t u -
l a n, I h a l e m m e n kylän, T o u k o l a n talon
maalla, lähellä päärakennusta olevalla K i r k k o m ä -
e l l ä, 250 m. päässä Lehijärvestä.

Kaivauksia ovat paikalla suorittaneet maist. N. Cleve
kesällä 1933 ja maist. J. Voionmaa kesällä 1937.

Kirkkomäestä käytetään myös nimitystä Saunamäki edel-
lisen nimityksen ollessa nykyisin yleisempi.

Pitäjässä tunnetaan yleisesti tarina, että mainitulla
Kirkkomäellä olisi sijainnut Lehijärven kappeliseura-
kunnan kirkko.

(Obs. siv. 8; nimitys Hautapelto.)

3. Hurttala, Herniäinen.

Löytöjä: Esih. os. 9514; 9515: 1 - 8.

Liitteitä: Kartta № I,3 II,3 ja V.

Selostuksia: Kaivauskertomukset. Topogr. ark.

Herniäisten kalmisto sijaitsee Hattulan Hurttalan kylän Herniäisten kartanon alueella, n. 50 m. kartanon päärakennuksesta pohjoiseen, harjannetta pitkin kulkevan tien itäpuolella, nykyisin paikalla olevan kartanon navetan kohdalla. Kaivauksia ovat paikalla suorittaneet kesällä 1932 Hämeenlinnan museon johtaja, lehtori Felix Seppälä ja kesällä 1939 tri H. Salmo. Ed. tutki jo rakenteilla olevan navetan kivijalkaperustuksen sisäpuolelle jäävän osan. Jälk. suoritti kaivauksen navettarakennuksen itänurkkauksessa olevalla alueella.

4. Vesunni, Mustalaismäki.

Löytöjä: Esih. os. 11175: 1 - 5.

Liitteitä: Kartta № I,4 II,4 VI
valok. № 2.

Hattulan Vesunnin kylän, Vesunnin kartanon kohdalla olevan Mustalaismäen juurelta, n. 300 m. Vanajaveden rannasta Hämeenlinna - Tyrvännön maantien varrelta n. 10 m. pohjoiseen valtatie ja Vesunnin kartanoon vievän sivutien risteyksessä löytyi kesällä 1932 maantietöissä keihäänkärki, miekka, sirppi, veitsi ja tulusrauta.

Löytäjän, työmies Otto Peltosen kertoman mukaan olivat esineet yhdessä rykelmässä, $\frac{1}{2}$ m. syvyydessä, hiekkaisessa, noensekaisessa maassa, kahden kiven välissä. Maantietä levennettiin tältä kohden ja maata ajettiin hevoskuormittain pois p.o. paikalta, joten mitään kulttuurimerkkejä ei enää kesällä 1939 ollut havaittavissa.

Esineet joutuivat löytäjältä tiemestari Pentti Peltovuorelle, joka jätti ne, miekkaa lukuunottamatta, herralle Viitaselle Ruoveden Kirstalla, mistä ne rva Lempi Viitanen lähetti Kansallismuseoon 1.V.1940 esineitä kirjeellisesti pyydettyinä.

Miekan luovutti P. Peltovuori jo 2.IX.-39 allekirjoittaneelle.

- Kysymyksessä saattaa olla kenttäkalmisto, koska Vesunnin kartanon asukkaiden kertoman mukaan Mustalaismäestä on aikaisemminkin löydetty samanlaisia esineitä kuin nyt puheena olevat ovat, "vaikka niitä ei ole otettu talteen eikä niiden merkitystä ymmärretty".

Paikallistarinan mukaan olisi Mustalaismäellä ollut joskus luostari. Vesunnin kartanon kohdalla taas kerrottiin olleen vanhan piispankartanon.

5. P i k k u - M e r v i. H e i k e l i n huvilapalsta.

Liitteitä: Kartta N^o I,5 ja II,5.

H a t t u l a n, P i k k u - M e r v i n (Merven) kylän, H e i k e l i n ent. huvilapalstalla olleesta rökkiöstä oli kesällä 1920 löydetty miekka, keihäänkärki, puukon terä ja solki.

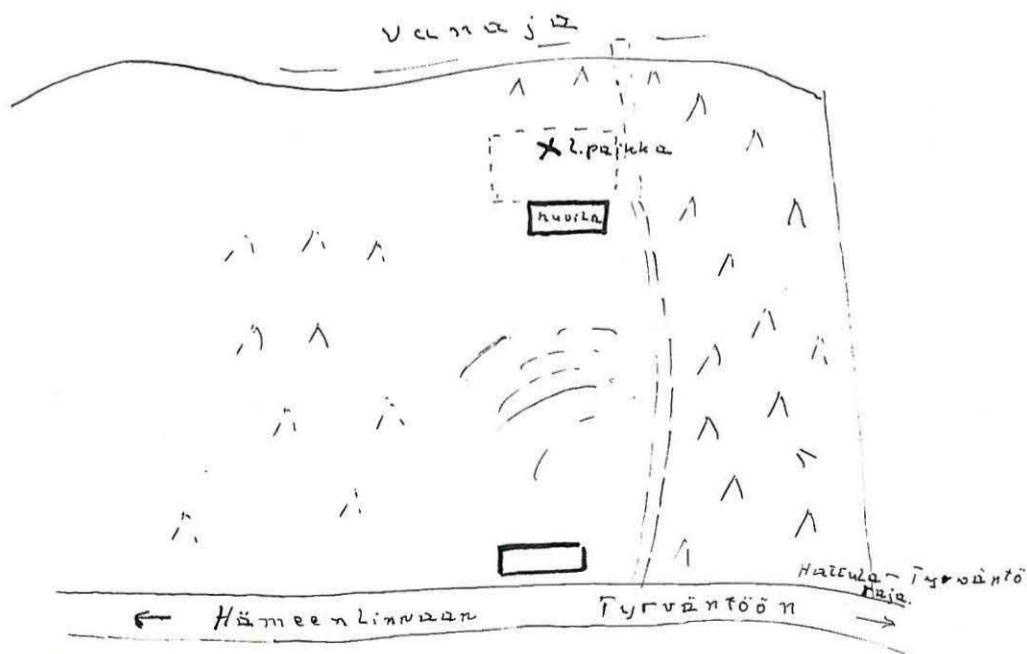
Huvilapalsta sijaitsee Hämeenlinna-Tyrvöntö maantien ja Tyrvöntö-Hattulan pitäjänrajan leikkauskohdasta Va-

huvilan nimi Kessala (kuja 10.11.1900 J. V. Sainio.)

najan rantaan vievän polun päässä, aivan Vanajan rannassa. Nykyisen huvilan paikalla on ennen ollut viinitehdas. Viinikellaria rakennettaessa kesällä 1920 otettiin rakennukseen kiviä puutarhassa olleesta röykkiöstä, jolloin esineet löytyivät, työmies Vihtori Hakalan kertoman mukaan kivien välistä, tuhkansekaisesta maasta, kovasti ruostuneina. V. Hakala ei muistanut tarkemmin esineiden muotoa. Kuvauksesta päätellen lienee solki ollut "hev. kengän-muotoinen" ja hyvin hauras. Esineet olivat "murtuneet melkein käsiin ja heitettiin ne kaikki pois."

Röykkiön paikka on nykyään tasoitettu puutarhamaaksi ja paikalle on vedetty runsaasti multaa.

Huvila vaihtoi kesällä 1939 omistajaa.

B. UHRIKIVET.

Liitteitä: Kartta № I,6 II,6 ja VII.
valok. № 3.

Selostuksia: Topogr. ark.

1. H a t t u l a, H u r t t a l a n kylä.

Uhrikivi Otto Niemisen palstalla, n. 100 m. pohjoiskoilliseen vanhasta kirkosta, Tampereelle vievän valtamaantien itäpuolella, n. 30 m. maantiestä H a t t u l a n järven rantaan päin, Niemisen rakennuksen luoteiskulmassa, seinän vieressä. Kivi on Otto Niemisen talonväen kertoman mukaan sijainnut ennen nyk. rakennuksen kohdalla, josta se on siirretty n. 4 m. etelään päin, rantaan vievän tien varteen, siitä sitten talon kaakkoiskulmaan, jossa se oli Niemisen ostaessa tontin ja siirrettiin sitten maaliskuussa 1939 nykyiseen paikkaansa. Niemisen talon paikalla on ennen ollut Amundi-niminen torppa.

Uhrikiven suuruus: 120 x 90 cm; kuoppia 39 kpl., joista 10 kpl. matalampia ja epäselvempiä.

2. H a t t u l a, I h a l e m m e n kylä.

Liitteitä: Kartta N^o I,7 II,7 ja IV:4.
Valok. N° 4.

Selostuksia: Topogr. ark.

A.O. Heikel: "Kertomus Muinaisjäännöksistä
Hauhon kihlakunnassa."

Uhrikivi S a v o l a n talon maalla, Savolan ja Toukolan talojen välisellä pellolla (ns. Hautapellolla, nimi ei ole yleisesti käytännössä), Toukolan taloon vievästä kylätiestä n. 20 m. oikealle, n. 70 m. lounaaseen Savolan uudesta päärakennuksesta.

A.O. Heikelin maininnan mukaan kivi olisi ensimmäinen Suomessa tunnetuksi tullut uhrikivi.

Uhrikiven suuruus: 180 x 130 cm. kuoppia 8 kpl., kahdessa ryhmässä, kummassakin 4 kpl. Kuopat verratun matalia.

Kiven etelänpuoleinen pää on halki vaakasuorassa suunnassa; tarina kertoo, että salama olisi siihen iskenyt ja halkaissut sen.

Savolan talon isännällä on ollut aikomus siirtää kivi talonsa pihalle, mutta kesällä 1939 oli se vielä alkuperäisellä paikallaan.

3. H a t t u l a, I h a l e m m e n kylä.

Liitteitä: Kartta N^o I,8 II,8 ja IV.

Valok. N° 5.

Selostuksia: Topogr. ark.

Uhrikivi (I) T o u k o l a n talon maalla on sijainnut 150 m. länteen Savolan talon pellolla olevasta kivistä ja 90 m. luoteeseen Toukolan talosta. Hämeenlinnan Museon toimesta siirrettiin kivi Muinaistieteellisen toimikunnan luvalla Hämeenlinnan Tähti- eli Sibelius-puistoon 4.VI.1938.

Tämän 30-kuoppaisen uhrikiven oli Toukolan talon entinen omistaja aikonut räjäyttää ja hän lienee poraamalla halkaissut kiven kahteen kappaleeseen. Kun kivi oli siirretty Hämeenlinnaan, valettiin se sementillä ehjäksi ja kokonaiseksi. (Tulos vaikuttaa epäonnistuneelta.)

4. H a t t u l a, I h a l e m m e n kylä.

Liitteitä: Kartta № I,9 II,9 IV, VIII ja IX
valok. № 6 ja 7.
piirros № 1.

Uhrikivi (II) T o u k o l a n talon maalla,
Toukolan päärakennuksen eteläkulmasta n. 100 m.
kaakkoon, kedolla, päärakennuksen päädyistä Kevo-
lan taloon vievän kylätien vasemmalla puolella.

Kivi oli maan sisässä, turpeen peittämä, vain
yksi kulma pistäen maan pinnalle.

Talon renki oli 10.VIII-1938 huomannut kivessä
"jonkinlaisen kuopan tapaisen", mutta ei ryhty-
nyt tarkemmin tutkimaan kiven pintaa.

Uhrikiven suuruus: 1.30 x 1.10 cm.

kuoppia 16 kpl., kaikki selvästi havait-
tavissa.

Suurempien kuoppien koko 7 x 8 cm. ja
6 x 8 cm.

Pienempien kuoppien koko 5 x 6 ja 4 x 4 cm.

Kuoppien syvyys keskim. 2 - 3 cm.

Kivi jäi edelleen puolittain maahan sijaiten ke-
dolla, kahden pellon kulmauksessa.

Toukolan talon isäntä piti todennäköisenä, että hän tulee muokkaamaan osan ketoa myös pelloksi, jolloin hän "ilman muuta" hävittää uhrikiven, ell'ei kieltoa sen hävittämisestä anneta.

5. H a t t u l a, I h a l e m m e n kylä.

Liitteitä: Kartta № I,10 II,10

Uhrikivi, sijainnut K e r o l a n ja T e r v a m ä e n talojen välillä, Tervämäen talon maalla, n. 200 m. talosta lounaaseen. Aluetta raivattaessa pelloksi siirrettiin (?) kivi pois paikalta n. 20 v. sitten.

Kertoja Tuuna Rekola (ikä 70 v.), asunut vuokralla Kerolan talossa, asuu nyk. Hämeenlinnan Myllymäessä, muisti, kuinka hänen äitinsä oli useita kertoja pes-syt hänen kipeitä silmiään uhrikiven kuopista ottamallaan vedellä. Yöllä vietiin kivelle usein nappeja ja neuloja ja "aikuiset tekivät taikojaan."

Tuuna Rekolan muistaman mukaan oli kivessä ollut ainakin 20 kuoppaa.

Kertoja väitti, ett'ei kysymyksessä ollut Sibeliuspuistoon siirretty, Toukolan talon pellolla ollut kivi.

6. H a t t u l a, I h a l e m m e n kylä.

Liitteitä: Kartta N^o I,11 II,11 ja X
valok. N° 8, 9, ja 10.
piirros N° 2.

Uhrikivi I h a n i e m e n talon T o r t t o l a n -
mä e l l ä, Parolan kylästä Leiniälän kylään vie-
vän maantien eteläpuolella, lähellä K e r ä l ä n ja
I h a l e m m e n kylien rajaa, Torttolanmäen torpas-
ta 87 m. tiheän metsikön läpi, etelä suuntaan, mä-
en alareunassa, 10 m. päässä Lehijärven rantapellos-
ta, siirrettävän laidunaidan vieressä, tiheässä met-
sikössä.

Kivi on iso, leveimmältä kohdaltaan 2,62 m; et. puo-

lella on kolme "porrasta", joista keskimmäisen leveys on 40 cm.; porrasten vastakkainen kiven seinämä on jyrkkä, korkeus 1,50 m.;

Kiven päällys on tasainen, 1,20 m. pitkä, 35 cm. leveä leveimmältä kohdalta ja 20 cm. kapeimmalta kohdalta. Tässä, kiven korkeimmassa, tasaisessa pinnassa on kolme kuoppaa, joiden koko on: 6 x 7, 5 x 7, 6 x 7 cm., kuoppien etäisyys toisistaan on 2 cm., syvyys 2 cm.

Torttolanmäen torpan väki kertoi allekirjoittaneelle "kummallisesta kivistä, jossa on portaat." - Kuopat olivat paksun sammalen peitossa.

Obs. Lähde. kts. siv. 31.

7. H a t t u l a, L e i n i ä l ä n kylä.

Liitteitä: Kartta № I,12 II,12 XI ja XII.
valok. № 11, 12, ja 13.
piirros № 3.

Uhrikivi Y l i - M o i j a l a n talon (omist. Gunnar Moijalan suku) pellolla, K u r j e n m ä e l l ä eli

K u r j e n k u k k u l a l l a, Ihalemmen kylästä Pelkolan kylään vievän maantien länsipuolella, 110 m. lounaaseen, laskettuna riihen nurkalta, n. 150 m. luoteeseen Yli-Moijalan päärakennuksesta, ruispellon keskellä, kumpareella.

Kiven vieressä on töyry, johon pellolta on kerätty kiviä.

Uhrikivi on suuri, kaltevapintainen, pituus 3,10 m., levein kohta 2,10 m., korkein kohta 1,37 m. kuoppia 108 kpl., lisäksi muutamia "epävarmoja syvennyksiä", kaikki kaltevalla pinnalla. Kuoppien suuruudet ovat keskimäärin:

9 x 10; 6 x 7 ja 3 x 4 cm; syvyys 1 - 4 cm.

Kiven pinnassa on matalia lohkeamia, isompi lohkeama on lounaiskärjessä ja vaikuttaa tulen aiheuttamalta. Samalla kohdalla maassa hiiltä ja tuhkaa.

Lapset olivat käyttäneet kiveä "luistelumäkenä."

8. H a t t u l a, L e i n i ä l ä n kylä.

Liitteitä: Kartta N^o I,13 II,13 XI ja XIII.
valok. N° 11 ja 14.
piirros N° 4.

Uhrikivi Y l i - M o i j a l a n talon riihen
itäkulmassa. Ihalemmen kylästä Pelkolan kylään
vievän tien itäpuolella. 35 m. päässä tiestä,
70 cm. riihen seinästä.

Kiven suurus on 90 x 75 cm.

Kuoppia on 2 kpl. 4 x 5, 4 x 5 cm., syvyys
2 cm.

9. H a t t u l a, H u r t t a l a n kylä.

Liitteitä: Kartta N^o I,14 ja II,14

Uhrikivi sijainnut K a l l i o l a n kartanon

pohjoispuolella, Penttilän haassa, Vanhalta kirkolta Parolan asemalle vievän tien pohj. puolella. Kyläläiset muistavat kiven olleen matalan, tasapintaisen, 20-kuoppaisen.

Tarinan mukaan kuopat olivat jättiläisen kantapäälään pyöräyttämiä.

Tarkempia tietoja kivistä ei voinut saada.

10. H a t t u l a, K a t i n a l a n kylä.

Liitteet: kartta N^o I,15 ja II,15
valok. N° 15.

Uhrikivi H a t t u l a n ja H ä m e e n l i n n a n pitäjien rajalla, Kirstulan talon maalla, Hattulan selän länsirannalla.

Tarkemmat tiedot kivistä Esko Sarasmon stipendityössä:
"Vanajan ja Hämeenlinnan pitäjän kiinteiden muinaisjäännösten luettelo".vuodelta 1939.

II. M U I N A I S L I N N A T.

(Linna- ja vartio-nimitykset.)

1. T e n h o l a n l i n n a v u o r i.

Liitteitä: Kartta № I,16 II,16 ja XIV.

Selostuksia: Hj. Appelgren: "Suomen Muinaislinnat,"
SMYA XII, s. 32.

J. Voionmaa: "Etelä-Hämeen muinaislinnoja."
stip. työ.

Topogr. ark.

Muinaislinna H a t t u l a n, T e n h o l a n kylän Tenholan kartanon maalla, 1,5 km. Tenholan kartanon päärakennuksesta kaakkoon. Kartanon ympärillä on korkeata, mäkistä maastoa, mutta Linnavuori on hallitseva. Linnavuoren suunta on pohjois - etelä. Noustaessa pohjoisesta vuorelle on nähtävissä kaksi soravallia. Vuoren laella länsipuolella on kivistä portti, ulospäin kääntyneine pielineen. Etelässä on myös porttirakennelma, josta on otettu kiviä vuoren laelle, eteläpäähän, kesällä 1938 pystytetyn kartoitustornin perustukseen. Tornin on rakennettu paikalle viideksi vuodeksi. Mäki on jyrkkärinteinen; näköala Vanajan selälle, Kalvolan, Tyrvännön ja Hämeenlinnan pitäjiin. Sääksmäen Rapolan linna näkyy.

2. L i n n a (-o) m ä k i.

Liitteitä: Kartta № I,17 ja II,17.

Selostuksia: Hj. Appelgren: "Suomen Muinaislinnat."
SMYA XII s. 33.

J. Voionmaa: "Etelä-Hämeen muinaislinnoja."
stip. työ.

Topogr. ark.

Linnamäki, H a t t u l a n, N i h a t t u l a n ky-
lässä, Armijärven eteläpäässä, Hämeenlinnasta Kal-
volaan vievän maantien itäpuolella.

Kuuluu harjuronoon: Hattelmala - Ahvenisto - Lin-
namäki - Parola - Kerälä.

Mäki on matala, sen laella on Nihattulan työväen
talo.

Pohjoisrinne on loiva ja asuttu, luoderinne las-
kee loivasti Parolan kankaaseen, lounaispuolelta on
jyrkkä lasku rotkoon, joka eroittaa Linnamäen Huh-
tamäestä.

3. H u h d a n m ä k i.

Liitteitä: Kartta № I,18 ja II,18.
valok. № 16.

Selostuksia: J. Voionmaa: "Etelä-Hämeen muinaislinnoja."
stip. työ.

H u h d a n m ä k i H a t t u l a n, N i h a t t u -
l a n kylän, H a k o l a n talon maalla, Linnamäes-
tä n. 300 m. lounaaseen, Hakolan talosta n. 200
m. kaakkoon.

Huhdanmäestä käytetään myös nimitystä

H a k o l a n v u o r i.

Mäelle on Hakolan talosta tullen noustava jyrkkää,
kaksipenkereistä rinnettä. Mäki on paljon korkeampi
vieressä olevaa Linnomäkeä, keskellä peltoaukeita.
Sen korkeimmalta kohdalta on näkyväisyys laajalti
joka puolelle, Sattulan kylän harjanteille, Lehi-
järvelle ja Ilveskalliolle, jolla juhannuskokkoa on
poltettu ja jolta on näköala Vanajan selälle. Puut
estävät Aulangon harjun näkymisen. Etelärinne on
loivin. Mäen pituussuunta on pohjois - etelä, laen
pituus 50 m.; laella on matalia kuoppia $1 \times 1\frac{1}{2}$ m.
ja $1/2 \times 1/4$ m.; niissä on tuhka^{muokkua}~~ista~~ multaa.

4. V a r t i o v u o r i.

Liitteitä: Kartta № I,19 ja II,19

Selostuksia: J. Voionmaa: "Etelä-Hämeen muinaislinnoja."
Stip. työ.

Vartiovuori H a t t u l a n, N u m m e n kylän,
L a a s i o n talon maalla, talosta 1/2 km.
kaakkoon, Nummen kylän - Hämeenlinnan msk:n
ja Kirstulan kylien rajalla.

Mäen pituussuunta on lounaiskoillinen. Mäki ko-
hoaa tasaisesta, ympäröivästä maastosta tasaisen
jyrkästi joka suunnalta ollen loivin koillisessa.
Puut estävät näkyvyyden; kuitenkin länsi-luo-
teessa erottuu Huhdanmäki ja Ilveskallio.

5. H i i d e n l i n n a n m ä k i.

Liitteitä: Kartta № I,20 ja II,20.

Selostuksia: J. Voionmaa: "Etelä-Hämeen muinaislinnoja."
Stip. työ.

H i i d e n l i n n a n m ä k i, tunnettu myös nimellä Hitonlinna, (ed. yleisempi) H a t t u l a n, M i e r o l a n kylässä, Hämeenlinna - Tampere valtamaantien länsipuolella, Mierolan sillan korvassa, teht. Kaupilan huvilapalstalla.

Mäki on jyrkästi järveen viettävä, laki ja rinteet kivilouhikkoa.

Mäen korkeimmalle kohdalle näkyvät Tenholan ja Aulangon "linnat".

Hiidenlinna muodostaa jyrkimmän kohdan harjanteessa, joka alkaa Mierolan sillalta ja jatkuu n. 500 m. pohjoissuuntaan.

Hattulan uusi kirkko sijaitsee samalla harjulla.

6. H i t o n m ä k i.

Liitteitä: Kartta № I,21

H i t o n m ä k i, H a t t u l a n R a h k o i l a n kylän metsäkulmalla, Sännälän ja Konsan talojen välissä, peltojen keskeltä kohoava korkeampi, loivarinteinen mäki.

Harvaa koivumetsää kasvava ja suurta kivilouhikkoa. Mitään nimeen ja paikkaan liittyvää tarinaa ei paikkakunnalla tunnettu.

7. K a i k a a n l i n n a.

Liitteitä: Kartta № I,22 ja II,21.

Selostuksia: J. Voionmaa: "Etelä-Hämeen muinaislinnoja."
Stip. työ.

K a i k a a n l i n n a, H a t t u l a n, P a r o l a n leirialueella, Lehijärven kaakkoispuolella, vaatturi Svanborgin asunnosta n. 300 m. kaakkoon.

Kaikaanlinnaksi nimitetty paikka on osa pitemmästä, ei erikoisen jyrkkärinteisestä soraharjanteesta. Mäen länsirinne on jyrkin.

8. L a i k k a a n v u o r i eli Linnahankaanvuori.

Liitteitä: Kartta N^o I,23 ja II,22

Selostuksia: Hj. Appelgren: "Suomen Muinaislinnat"
SMYA XII s. 33

J. Voionmaa: "Etelä-Hämeen muinaislinnoja."
Stip. työ.

Topogr. ark.

L a i k k a a n v u o r i on H a t t u l a n, T e n -
h o l a n kylässä, Tenholan kartanosta n. $\frac{1}{2}$ km.
lounaaseen, lähellä Vanajan rantaa kulkeva sorahar-
janne, joka viettää jyrkästi sekä Vanajan Uiheron
lahteen että vastakkaiselle puolelle suchon.
Harjanteen päässä oleva, Vanajaan laskeva niemeke
on nimeltään Linnahankaan niemi.
Paikkakunnalla kerrotaan vuorta pidetyn pakopaikkana
Isonvihan aikana.

Laikkaanvuoren (lounaispuolella) Uiheronlahteen viettävässä rinteessä on kivikkoa, joka toisin paikoin näyttää ladotulta, mutta on todennäköisesti luonnonmuodostamaa.

Uiheron lahden perukasta n. 100 m. rinnettä ylöspäin, tasaisessa maastossa, ennen jyrkintä harjunnousua, on kuoppamaisia syvennyksiä, $\frac{1}{2}$ m. syviä, n. 2 - 3 m. pitkiä ja n. 1 m. levyisiä.

Kuoppia on parikymmentä, toiset kuitenkin epäselvästi eroitettavissa, kaikki samassa tasossa, rinteän juurella, pituussuunta vaihteleva.

Kuoppia tuskin voinee pitää naurishautoina, (lähellä ei ole peltoja eikä asuntoja).

Hiekka kuopissa on puhdasta. Kuoppia lähellä oleva kivikko on luonnontyötä.

x) po. kait laikka-koispäässä

Laikkaanvuoren juurella olevan suon lounaispäässä on samanlaisia, kuoppamaisia syvennyksiä kuin yllämainitut. Niitä on n. 35 kpl. mäenrinteessä, suon laidasta ylöspäin, pituus 2 - 4 m., leveys 1 - $1\frac{1}{2}$ m., syvyys $\frac{1}{2}$ - 1 m. Kaikkien kuoppien pituussuunta on pohjois-etelä.

Laikkaanvuoren suon puoleisen rinteän juurella on runsaasti punamultaa.

Tenholan kylän Saksalan, Pannilan, Lakkosen ja Tuomolan maat kuuluvat nykyisin Tenholan kartanon maihin.

9. V a h t i a n m ä k i j a V a h t i a p e l t o .

Liitteitä: Kartta № I,24 ja II,23.

V a h t i a n m ä k i j a sen ympärillä oleva Vah-
tiapelto H a t t u l a n, R a h k o i l a n kyläs-
sä, Hämeenlinna - Tampere valtamaantiestä Konsaan,
Metsäkulmalle vievän tien varrella, n. 100 m:n
päässä valtatiestä, Suutarlan (Suutaalan, ed. van-
hempi muoto, nykyisin yleisempi) talon maalla.
Mäki on aivan matala, ympäröivästä maastosta eroit-
tumaton.

10. V a r t i o s k a p p e l i n p e l t o j a
V a h t i o - M o i s i o .

Paikkakunnalla tunnettiin nimitykset ja kerrottiin
peltojen olevan jossain Rahkoilan kylän metsäkul-
malla; tarkempaa määrittelyä paikoille ei tiedetty.

11. L i n n o k a n g a s j a L i n n o s u o .

Liitteitä: Kartta N^o I,25.

Selostuksia: J. Voionmaa: "Etelä-Hämeen muinaislinnoja."
Stip. työ.

H a t t u l a n j a H a u h o n r a j a l l a , (t a k a m a i l -
l a) o n 10 x 10 k m . s u u r u i n e n , m ä n t y m e t s ä ä k a s v a v a
t a s a i n e n k a n g a s k u l k i e n R a h k o i l a n k y l ä s t ä M i e r o l a n
k y l ä ä n , (J ä r v i r e i t i n s u u n t a a n) .

Kankaan korkeampi kohta on Kyöpelinvuorella, Pekolan kylän eteläpuolella.

Kankaan kummallakin puolella on laajat suot, länsipuolella Linnosuo, itäpuolella, Hauhon pitäjässä, Lauttosuo ja Ämmäsuo.

Taru kertoo, että Linnokankaalla on ollut Isonvihan aikuisia piilopirttejä.

III. EPÄMÄÄRÄISET KII-
TEÄT MUINAISJÄÄNNÖKSET.

A. RÖYKKIÖT.

1. Hattula, Pikku-Mervin kylä.

Liitteitä: Kartta № I,26.

Viisi röykkiötä Pikku-Mervin kylässä, Hattulan - Tyrvännön maantien itäpuolella olevasta Mervin työväentalosta n. 50 m. Hattulaan päin, tiestä itäpuolella erkanevan metsäpolun kummallakin puolella n. 500 m. päässä maantiestä.

Röykkiöt ovat 5 - 10 m. etäisyydellä toisistaan; neljä niistä on maantieltä tultaessa polun vasemmalla puolella ja yksi oikealla.

Röykkiöiden suuruus 3 x 4 ja 2 x 3 m.

Kivet ovat röykkiöissä melko tasaisesti ladottuja, kivet 2 - 3 kerroksessa.

Röykkiöissä, kivien välissä, runsaasti hiiliä.

Kaskestraunioita (?)

2. H a t t u l a, R a h k o i l a n kylä.

Liitteitä: Kartta № I,27 ja II,24.

R a h k o i l a n kylän, kansakoulun takana olevassa mäessä, korkeimmalla kohdalla on useita, säännöttömiä, erisuuruisia rökkiöitä, todennäköisesti kaskesraunioita.

Mäellä tiedetään olleen ikivanhan asutuksen. Mäen etelä- ja länsirinteillä kerrotaan nähdyn useita "aarnivalkeita".

Koululapset olivat hajottaneet suuren osan raunioista kuultuaan opettajan tunnilla puhuvan pak. aik. hautarökkiöistä.

(Mitään esineitä ei ollut löytynyt.)

3. H a t t u l a, P e l k o l a n kylä.

Liitteitä: Kartta № I,28.

Valok. № 17.

Hämeenlinna - Sattulan kylä - Tampereen maantieltä kääntyy 14 km. pylvään kohdalta Lautaportaan tie Pelkolan kylään. Simolan talo on tienhaarasta 1 km. päässä tien vasemmalla puolella; samalla kohdalla, tien oikealla puolella on pellon keskellä iso röykkiö. Röykkiön päällä kasvaa iso kataja. Pelto on ennen kuulunut Rantalan ja Hakinmäen taloille, nykyisin se kuuluu Hattulan kunnalle.

Lähitalojen asukkaat kertoivat röykkiön olevan ikivanhan ja väittivät, ett'ei se "ainakaan ole polttoröykkiö; - tarukin kertoo siinä olevan haudan ja syksyisin siinä on palanut aarnitulua."

Koekaiivauksessa löytyi vain hiiltä.

5. H a t t u l a, T a k a j ä r v e n kylä.

Liitteitä: Kartta N^o I,29.

T a k a j ä r v e n kylässä, Siirosen talon maalla, on röykkiö rantapellon takana, metsän reunassa, sillä kohdalla, jossa maantie sivuaa aivan Takajärven rantaa.

Röykkiön suuruus on 2 x 2,5 x 1 m; siitä löytyi runsaasti hiiliä.

Takajärven veden pinta on ennen ollut korkeammalla, peittäen alleen nykyiset rantapellot.

Paikkakuntalaiset otaksuivat p.o. paikalla olleen kalasaunan.

B. LÄHTEET.

1. H a t t u l a, S a t t u l a n kylä.

Liitteitä: Kartta N^o I,30.

"Kiehuva lähde" on S a t t u l a n kylässä, Jaakolan talon maalla, Västilän torpasta koilliseen kulkevan, 1 km:n pituisen metsäpolun päässä. Västilän torppa on Sattula - Koski - Takajärven maantien varrella, 2 km. Sattulasta Koskelle päin.

Lähteen suuruus: pituus 120 cm.

leveys 100 cm.

syvyys 30 cm.

Maasto lähteen ympärillä on kuivaa, vesi nousee poreilemalla pohjasta, josta nimi "Kiehuva lähde."

Västilän torpan isännän peratessa lähdettä muutama vuosi sitten, oli hän löytänyt lähteestä "ryssäläisiä kopeekoita." Lähteestä kerrottiin joskus löydetyn "muitakin rahoja, hopeaa (?) ja neuloja."

2. H a t t u l a, I h a l e m m e n kylä.

Liitteitä: Kartta N^o I,31 ja II,25.

Lähde I h a l e m m e n kylässä, Ihaniemen talon maalla, Torttolanmäen juurelle, noin 70 m. lounaaseen Torttolanmäen uhrikivestä. (Kts. s. 12). Polku vie lähteelle, suoraan Torttolanmäen torpasta, maasaunan ohi.

Lähde on ikivanha;

Suuruus: 0,50 x 0,75 m.

Syvyys: 0,80 m.

Vesi on kuivunut lähteestä v. 1937, jolloin vesisuoni katkesi rutakuoppaa kaivettaessa 10 m. lähteestä lounaaseen.

C. TIET.

1. L i n n o t i e.

Selostuksia: J. Voionmaa: "Etelä-Hämeen muinaislinnoja."
Stip. työ.

Linnotie on vanha talvitie Sahalahdesta -
Pälkäneeltä ja Hauholta - Metsä-
kylään ja Hämeenlinnaan johtavalle
tielle. Linnotie kulkee Linnokankaan poikki.
(Kts. s. 26.)

2. Vanha (oiko)tie Kosken kylän Keski - Talosta Ni -
hattulan kylään.
"Tietä kulki ratsain aina ennen mm. Keski - Talon
omistaja, suuri herra."

3. Vanha Turkutie.

Hämeenlinnasta Hattulan pitäjän Parolan kylän kautta Kalvolaan päin vievä tie.

- (4.) Vesireitti (laivaväylä) on ennen kulkenut Hattulan Pappilan nyk. niemen kannan kohdalta, väylä on maatunut ja uusi reitti on avattu 1912 nyk. Mierolan sillan kohdalta, jolloin virta syvennettiin, rannat korotettiin ja kivettiin.

IV. L I I T T E I T Ä.

A. NIMITYKSIÄ.

Hautalammin kangas: Kangas, Hattula. Halkorpi.

Hautaniitty: Niitty Hattulan, Pelkolan kylässä.

Rauta-alho: Hattulan, Leiniälän kylässä oleva Metsännummi, jonka maa on erittäin ruosteperäistä.

Rauta-jalka: Pelto Hattulan, Tenholan kylässä, Linnanvuoren juurella, vuorelta luoteeseen tien varrella.
Maa ei ole ruosteperäistä.

Rautapaasi: Kallionkärki Hattulan Katinalan kylässä.

Ristimäki: Mäkikumpare Hattulan Katinalan Inkalan maalla.

Ristimäki: Hattulan Tenholan kylässä on Tenholan kartanon ja Laikkaan talon välisellä alueella useampia kumpareita, joista käytetään yhteistä nimitystä Ristimäki.

Ristinmoisio: Hattulan, Leiniälän kylän Iso-Moijalan talon maalla entinen kaskettu kivikkomäki, jossa nyk. kasvaa metsää.

Tuhkanen: Hattulan, Katinalan kylässä se osa Pertan korpea, joka on Hämeenlinna-Kalvolan maantien ja Parolan leiri-alueelle vievän maantien risteyksessä. Laaja nummialue, maaperä hienoa, savensekaista hietaa.

Vartiokoski: Lohkotila Hattulan Nummenkylässä.

Obs. SKS. Hattulan paikannimet.

B. AARRELÖYTÖ.

Esineitä: Esih. os. 4889; 4995: 1 - 19; 5130: 1 - 19.

Liitteitä: Kartta N^o I,32

Selostuksia: Topogr. ark.

Aarrelöytö: Hattulan, Pelkolan kylästä Luurilan talon maalta, Rengonjärven lounais- *RENGONJÄRVI* rannalta.

Paikka tutkittu v. 1907 ja 1910.² 1909?

C. IRTOLÖYDÖT.

1. Korjauksia ja täydennyksiä SKM:ssa olevien irtolöytöjen löytötietoihin.

(Pienemmät virheet korjattu Hattulan kaps.)

Esine N° 3453:10. Alhaisen kartanon omistaja on nyk. kauppaneuvos Anders Skogster. Esine löytynyt virran rantatöyrystä.

Esine № 6280:2. Vanajan vesi on ulottunut nyk asukkai-
den muistin mukaan aina Keisarin talon
kohdalle.

p.o. Mervin (IsonMervin) ei Pikku-Mervin kylä.

Esine № ^{3459:8}~~3628:9~~ Kirkonkylän Marttilan talo on siirretty
v. 1912 Hurttalan kylään Kinnalan talon
viereen. Paikan nimi on Housumäki, omis-
taja mv. Emil Penttilä. Entinen Marttila
on sijainnut vanhan kirkon mäellä, Kirk-
kotapulia vastapäätä, nyk. Kulmalan talon
(omist. Karl Lindros) paikalla.
Sipilän talo on ollut ennen Marttilan
talon vieressä, mutta hävitettiin muuta-
mia vuosia ennen Marttilan talon siirtoa.
Kirkonkylän Marttilan maat jaettiin Kun-
nan, Solitanderin ja Lindroosin kesken.

2. Tiedoksi kesällä 1939 tulleita, hukkaan joutuneita
esineitä.

Hattulan, Rahkoilan kylästä, Metsäkulmalta, Juutilan talon
maalta, talon kohdalta, Valteenjoen kaivaustyös-
sä on joen jyrkästä rantatöyrästä löydetty ki-
vikirveitä. Samalta paikalta löydetty myös olka-
pääkirves, SKM № 9617.

Hattulan, Pekolan kylän, Ellilän kartanon puutarhasta oli työmies Jouko Vuohiniemi keuhällä 1938 löytänyt piikeihänkärjen. Löytäjän kertoman mukaan oli esine oheisen piirroksen mallinen.

Kartanon muonamiehen lapset olivat hukanneet esineen.

Hattulan, Mierolan kylän, Mierolan virrasta oli sillan rakennustöissä v. 1919 löydetty useita kivi-esineitä ja kuparirahoja.

Lautturi Juhon Ekholmin kertoman mukaan olivat esineet joutuneet vieraspaikkakuntalaisille, virran ruoppaustyön suorittajille.

D. PAIKALLISTARINOITA.

Obs. SKS:n arkisto.

Kts. Ed. tekstin yhteydessä mainittuja tarinoita.

Hämeenlinnan - Tampereen valtamaantien varressa n. 6 km. Hattulan, Mierolan kylästä Tampereelle päin on tien itäpuolella suuri kallion lohkare, Pirun linkokivi, josta kerrotaan, että Piru yritti heittää sillä Hattulan kirkkoa, mutta kivi putosikin tähän 6 km:n päähän kirkosta.

Herniöisten kartanon pihalla tehtiin tiilet Hämeenlinnan ja Hattulan kirkkoa varten.

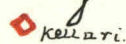
Kartta n:o III a.

mittakaava
1:4000.

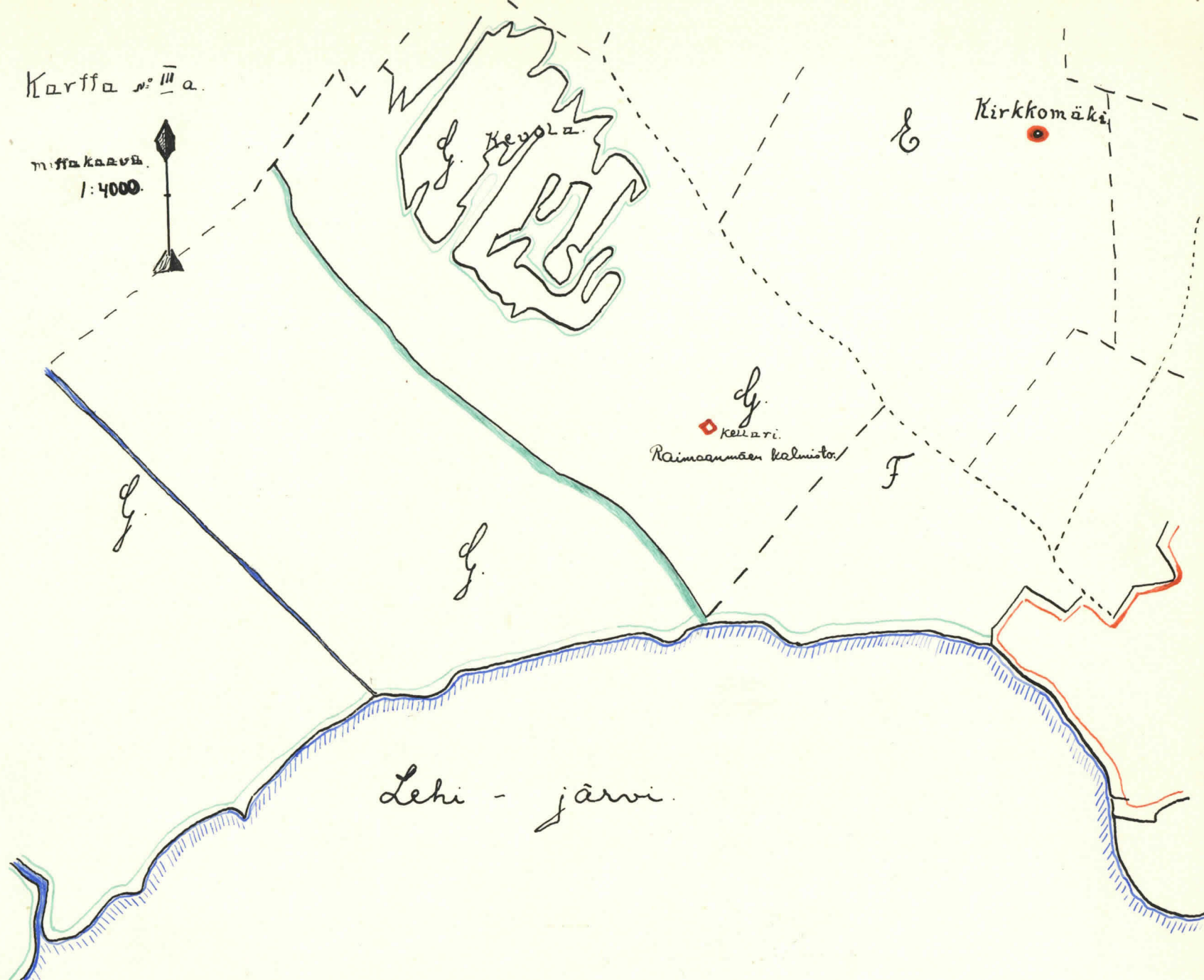
d. Kevola.

Kirkkomäki

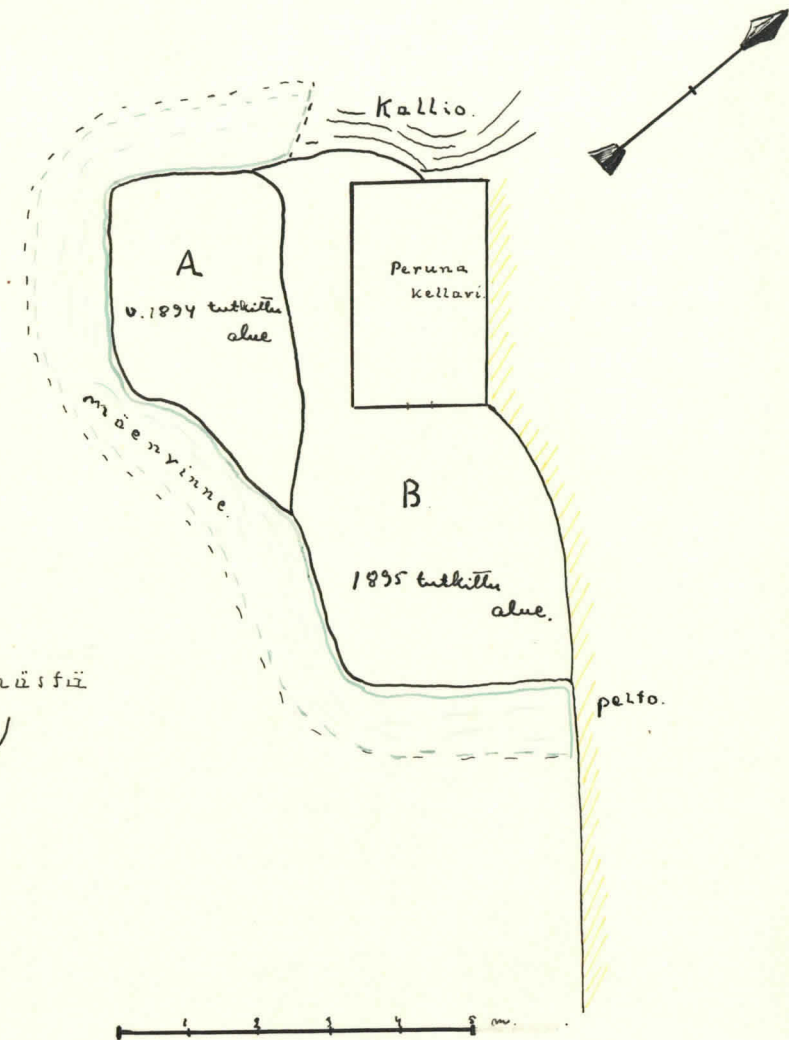

d. Kellari.
Raimaanmäen kalmisto.

Lehi - järvi.

Kartta n: III b.

Kartta III a

Ote Hattulan Ihalemmen kylän

Kartasta.

Jäljentänyt A.O. Heikelin (1897) piirtämästä
kartasta Sirkka Ojala 1939 (stip.työ)

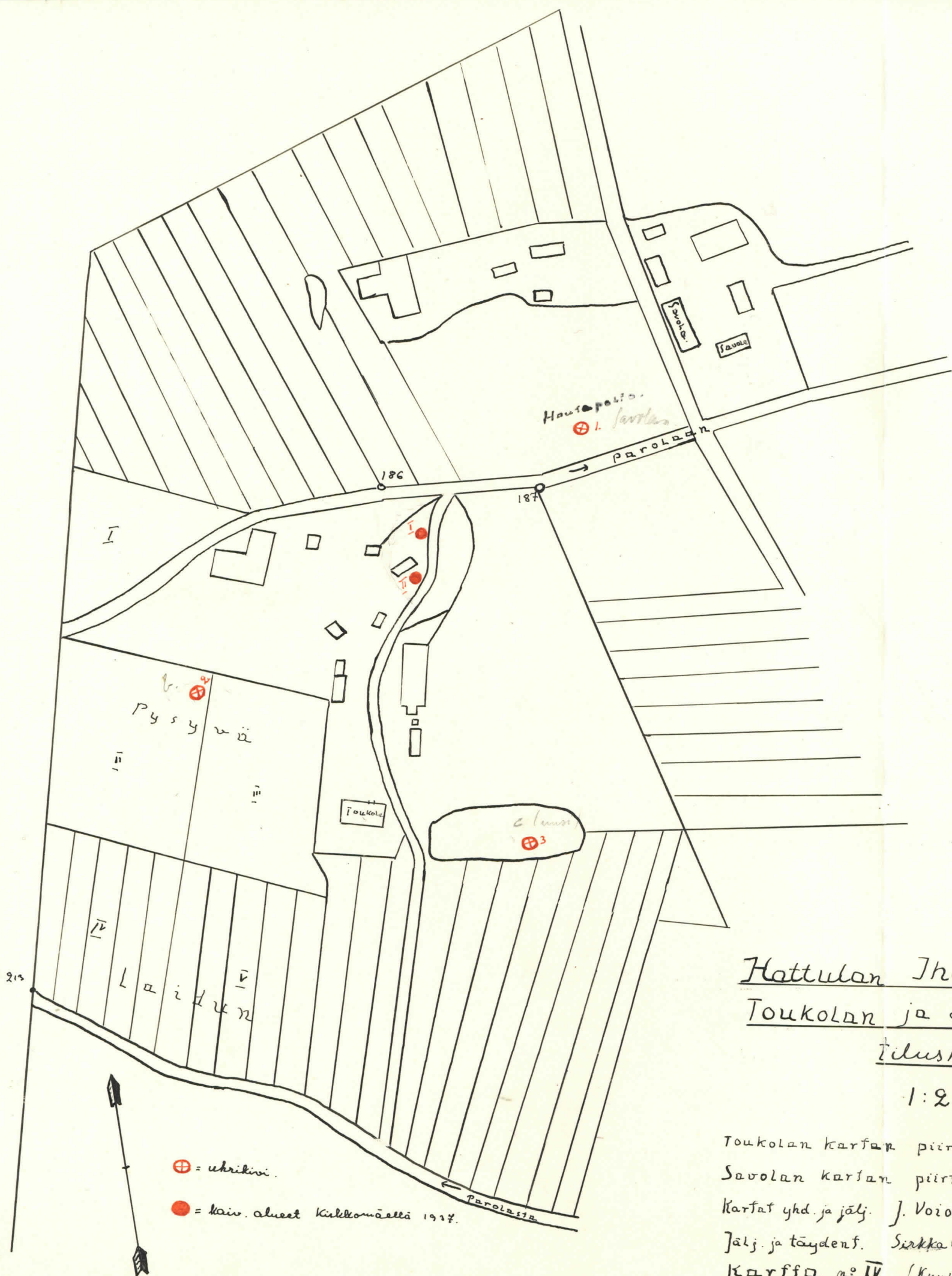
Kartta III b.

Hattulan Ihalemmen kylän

Raimaanmäen kalmiston kaivaus-
alue.

Jäljentänyt A.O. Heikelin (1897) piirtämästä
kartasta Sirkka Ojala 1939. (stip.työ).

Jäy. a.o.lla

Hattulan Ihalemme kylän
Toukolan ja Savolan talojen
tiluskartat.

1:2000

Toukolan kartan piirt. K. Kerälä. 1931.

Savolan kartan piirt. E. Reilä. 1935.

Kartat yhd. ja jälj. J. Voionmaa. 1937.

Jälj. ja täydent. Sirkka Ojala. 1939.

Kartta n° IV. (Kuuluu S. Ojalan stip. työhön.)
1939.

⊕ = uhrikivi.

● = kain. alueet Kulkomäellä 1927.

Jälj. a. o. ke.

Hattula,

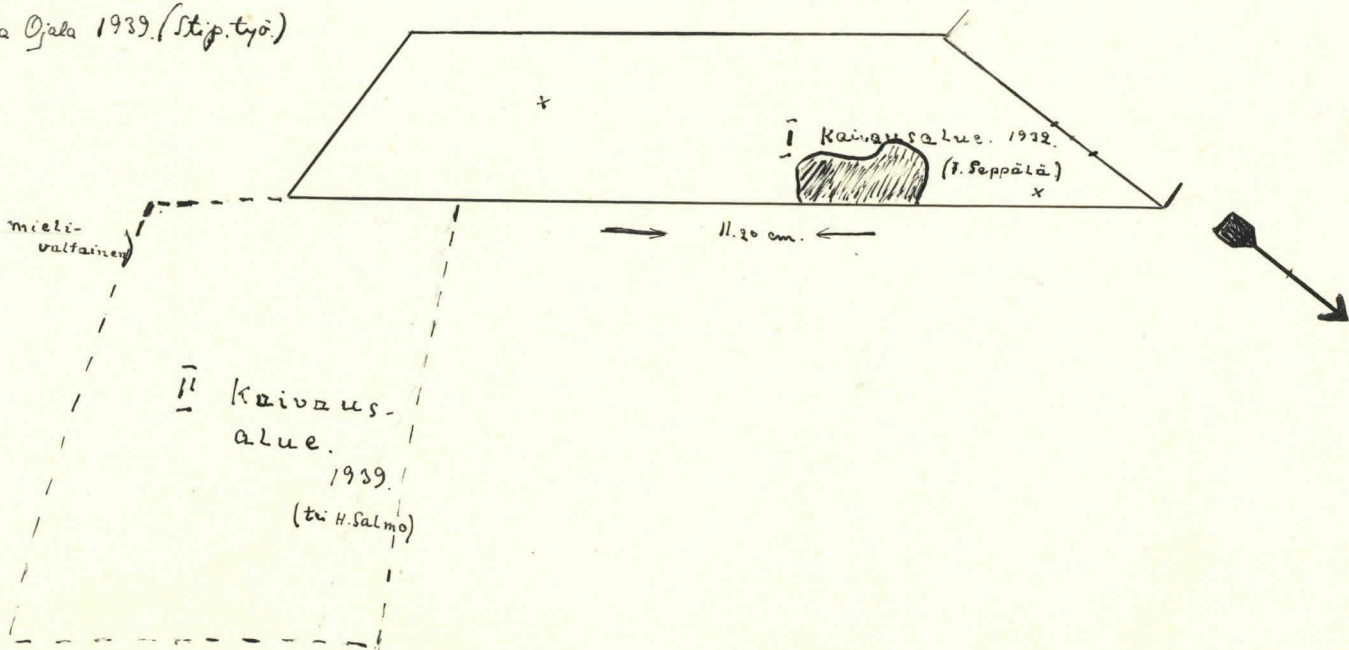
Herniäinen. Kaiv. 1932, 1939.

Jäljentänyt F. Seppälän piirrämästä

Kartasta Sirkka Ojala 1939. (Stip. työ.)

Kartta n: V

(täydennetty ja mittakaava mieli-
valtainen)

Hattula.

Vesunni.

Mustalaismäki.

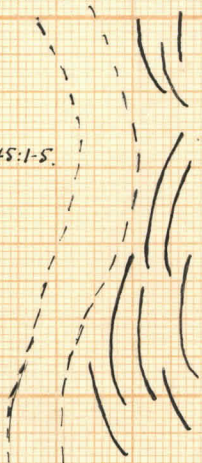
vikinkikautinen hautalöytö SKM n:o 11175:1-5.

(yleis)kartta n:o VI

piirt. Sirkka Ojala.
v. 1939.

mittakaava 1:500

1 5 10 15 20

Angerimmaen kumli.

Vesunniin kirkon
rakennuksia.

Mustalais-
mäki.

→ Jyväskylään

Hattulaan

keto.

Riianmaan kes. 46

◇ rajapyykki

× (muut.)

niitty.

Jälj. lat. 19. 0. 16

Hattula

Ihalemmen kd.

Uhrinkivi Toukolan talon
pellolla.

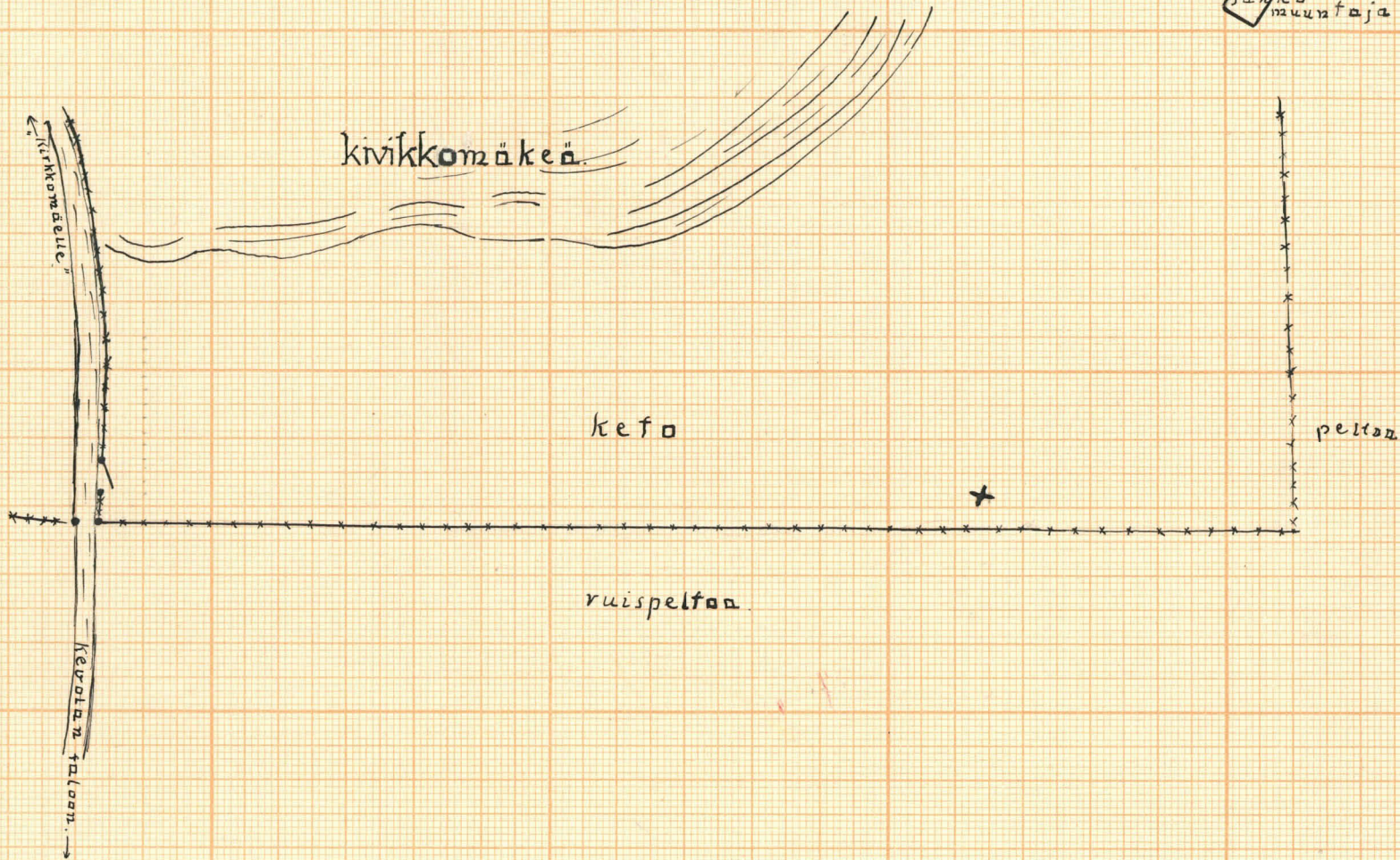
kartta N:o VIII

piirt: Sirkka Ojala
v. 1939.

mittakaava 1:500.

0 5 10 15 20 m.

Toukolan
päärakennus

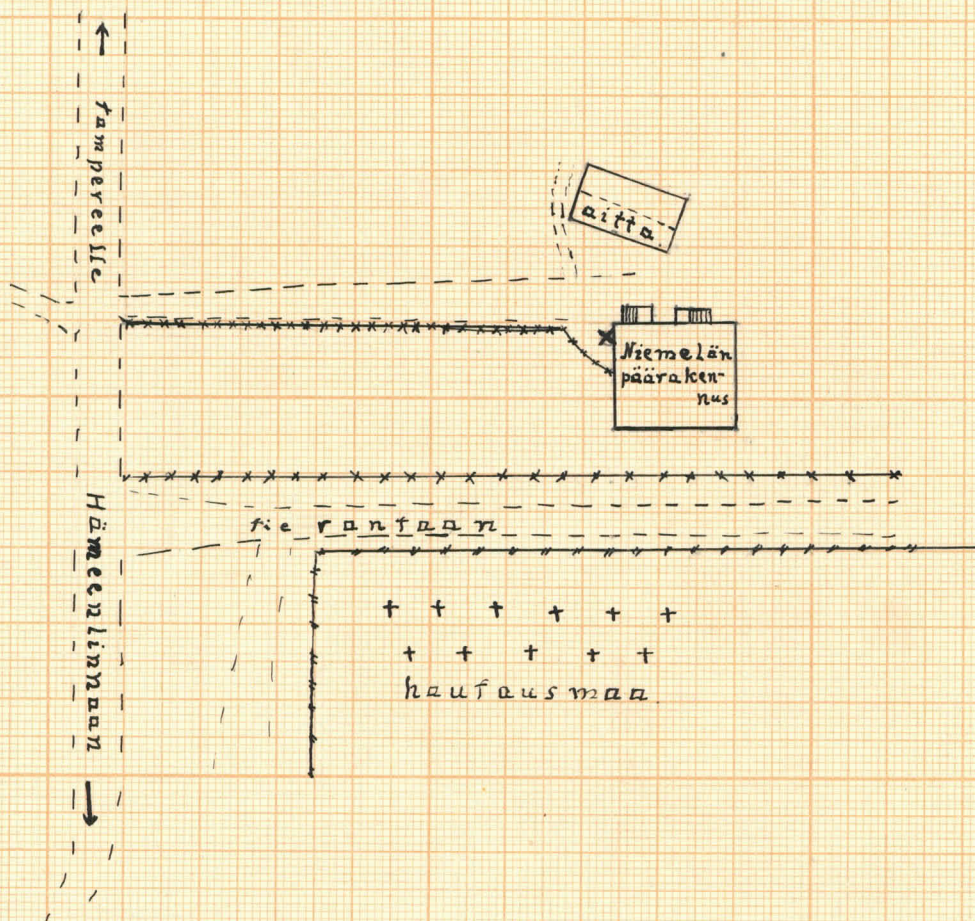
Hattula.

uhrikivi vanhan kirkon
vieressä.
(yleis)kartta N: VII

piirt: Sirkka Gala
v. 1939.

mittakaava 1:500

0 5 10 15 20 m.

Hattula

Jhalemmen kl.

Uhrikivi Toukolan talon pellolla.

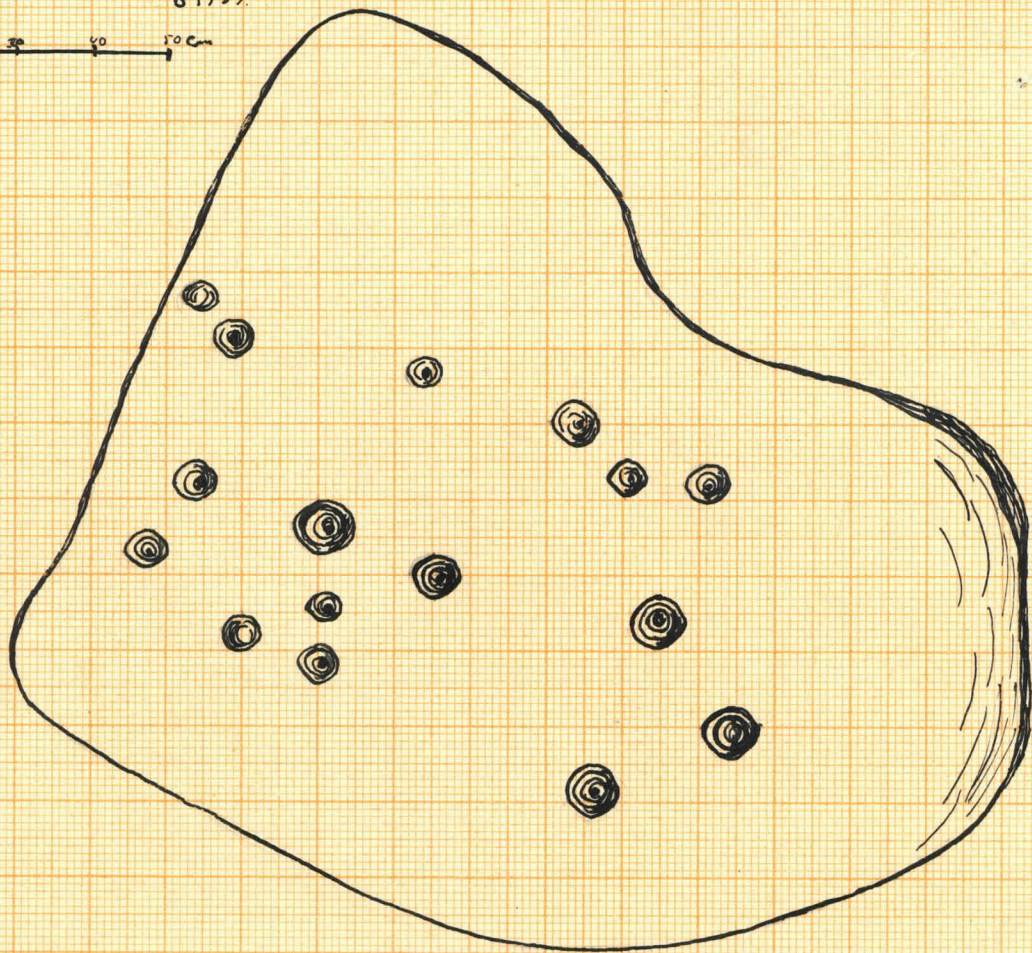
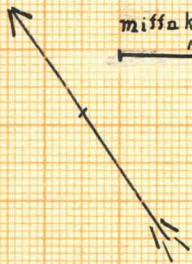
Kartta n° IX

piirt: Sirkka Ojala

v 1939.

mittakaava 1:10

0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 100 cm

Hattula.

Jhalemmen kl.

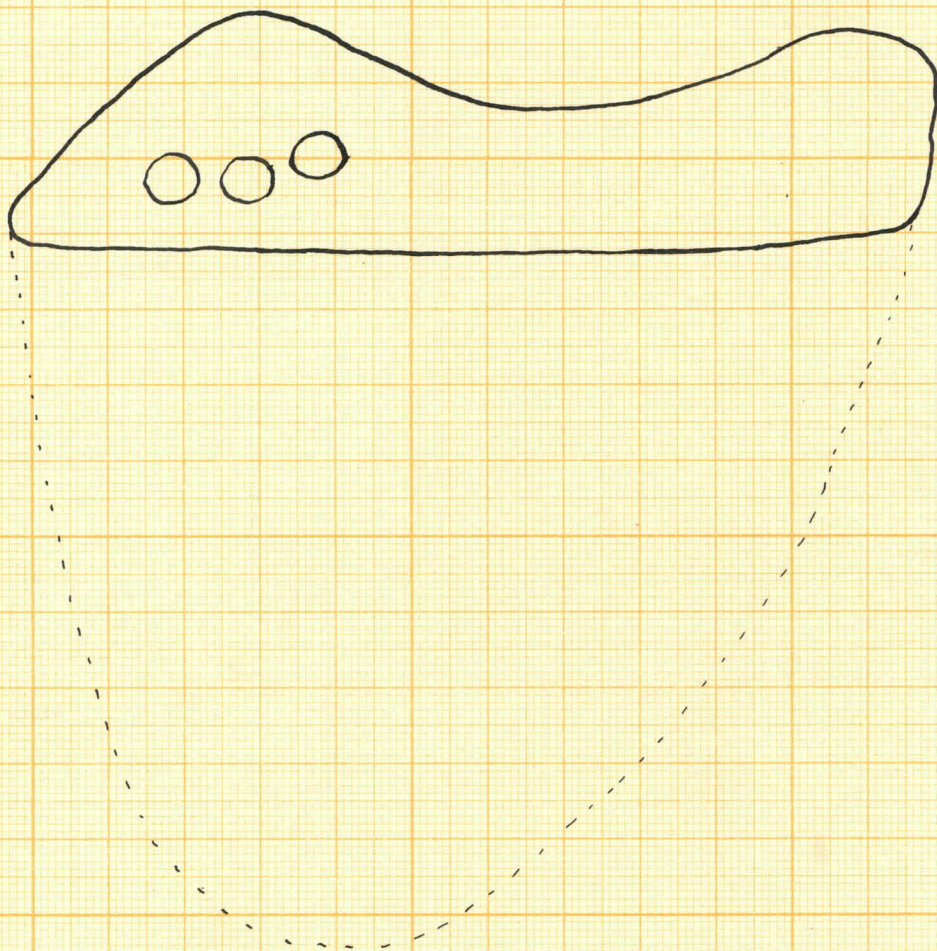
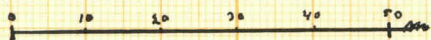
Uhrikiivi Ihaniemen talon
Torffolanmäellä.

Kartta n^o X

piirt. Sirkka Ojala.

mittakaava 1:10

1939.

93 kummit

Hattula

Leiniälän kl.

Uhriväri Yli-Moijalan pellolla.

Kartta n: XII piirt. Sirkka Ojala.
v. 1939.

mittakaava 1:10

Hattula.

Leiniälän k.

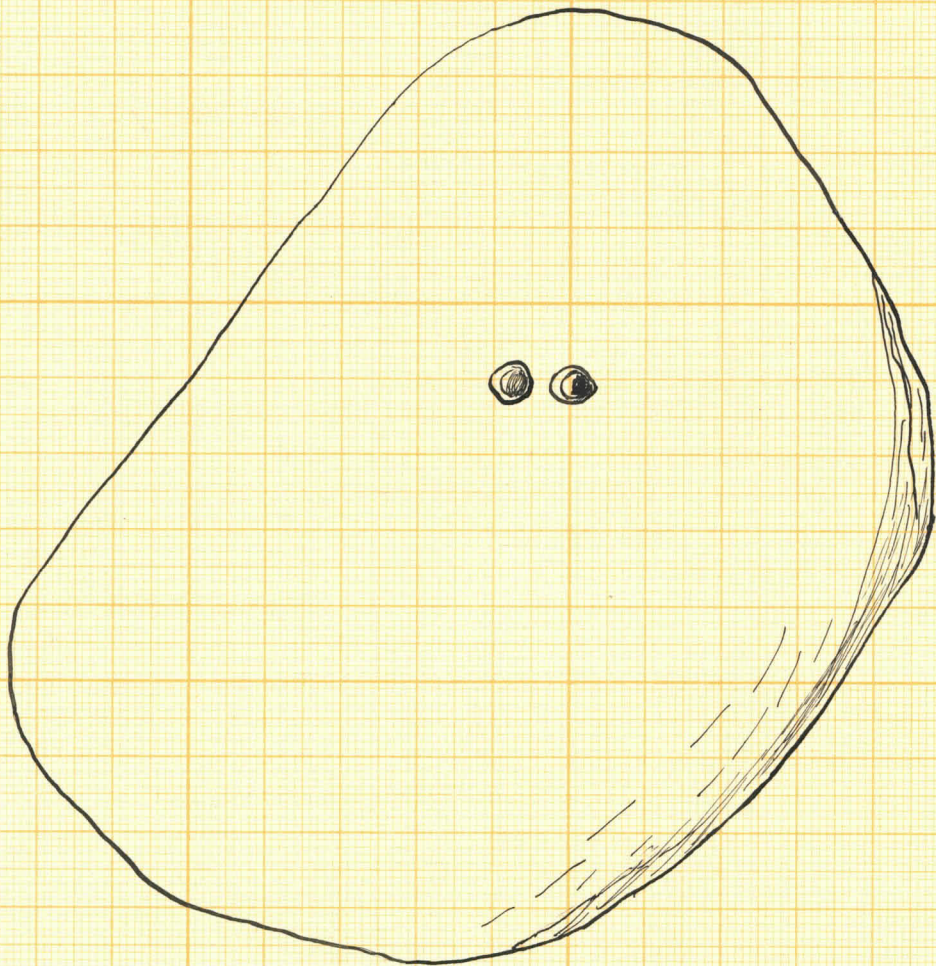
Uhrinkivi Yli-Majalan
pellolla.

Kartta n:o XIII

piirt. Sirkka Ojala. 1939.

0 10 20 30 40 50 m

mittakaava 1:10

Hattula.

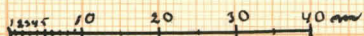
Leiniälän kl.

Uurikivet Yli-Moijalan talon
pellolla.

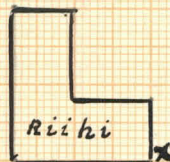
Kartta N° XI

piirt: Sirkka Ojala.
v. 1929.

mittakaava 1:1000

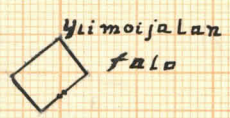

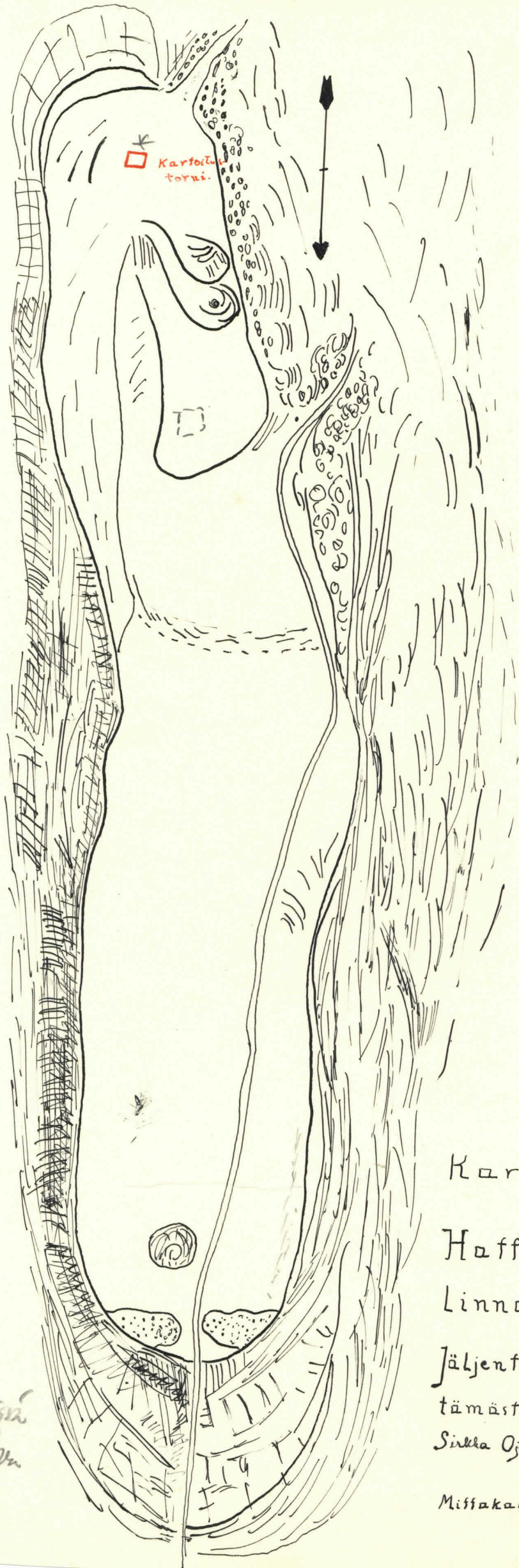
DX

tie Helemeren kila

tie Polkolan kila

*Tämä on väärin
paikassa, ei Jm
lauluksena

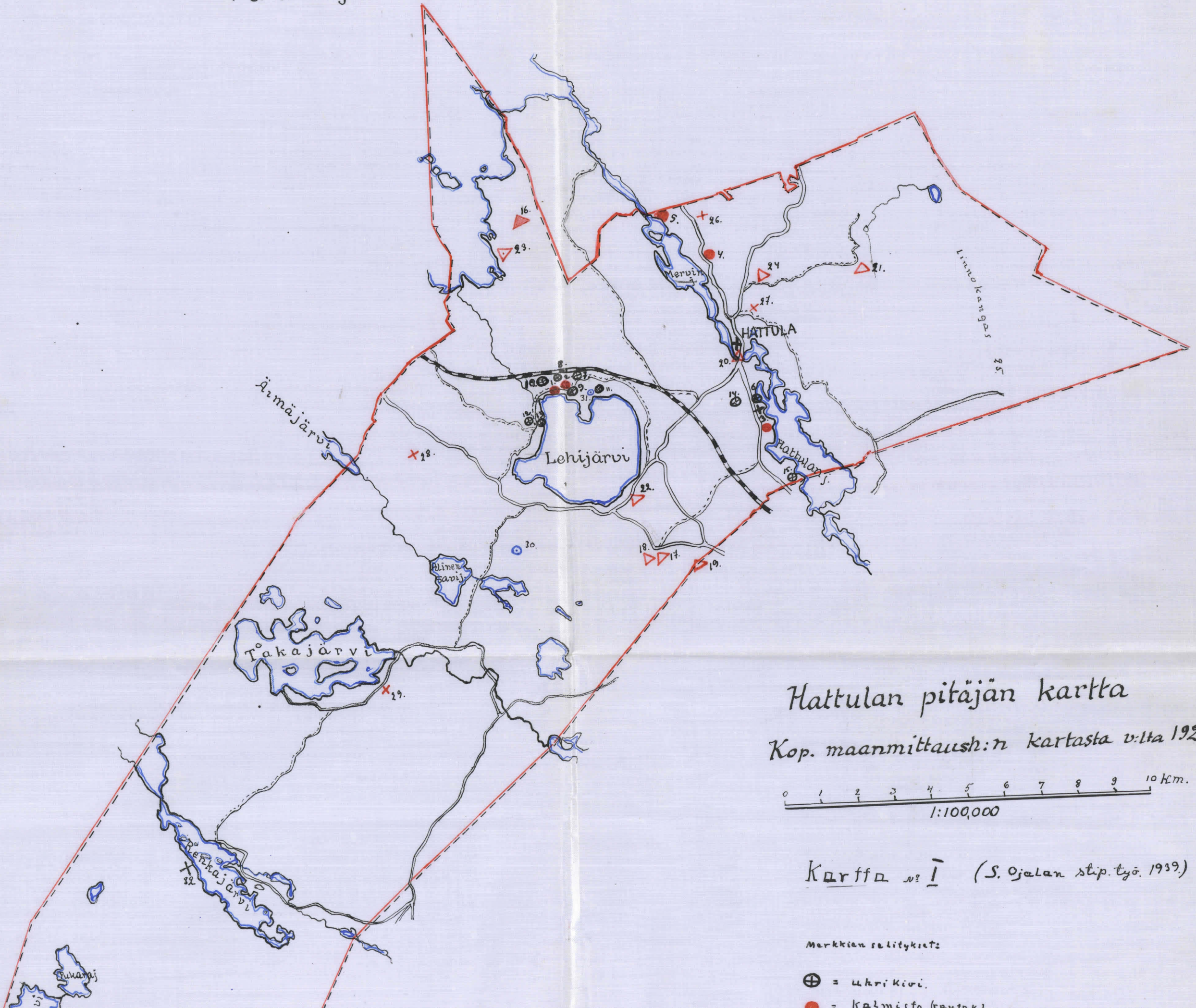
Kartta n: XIV

Haffula Tenhola
Linnavuori.

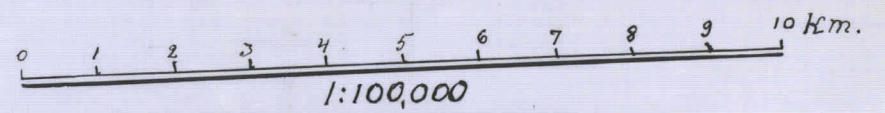
Jäljentänyt J. Voionmaan piir-
täimestä kartasta (1935)
Sirka Ojala 1939 (slip. työ)

Mittakaava 1:400.

Vanajanselkä

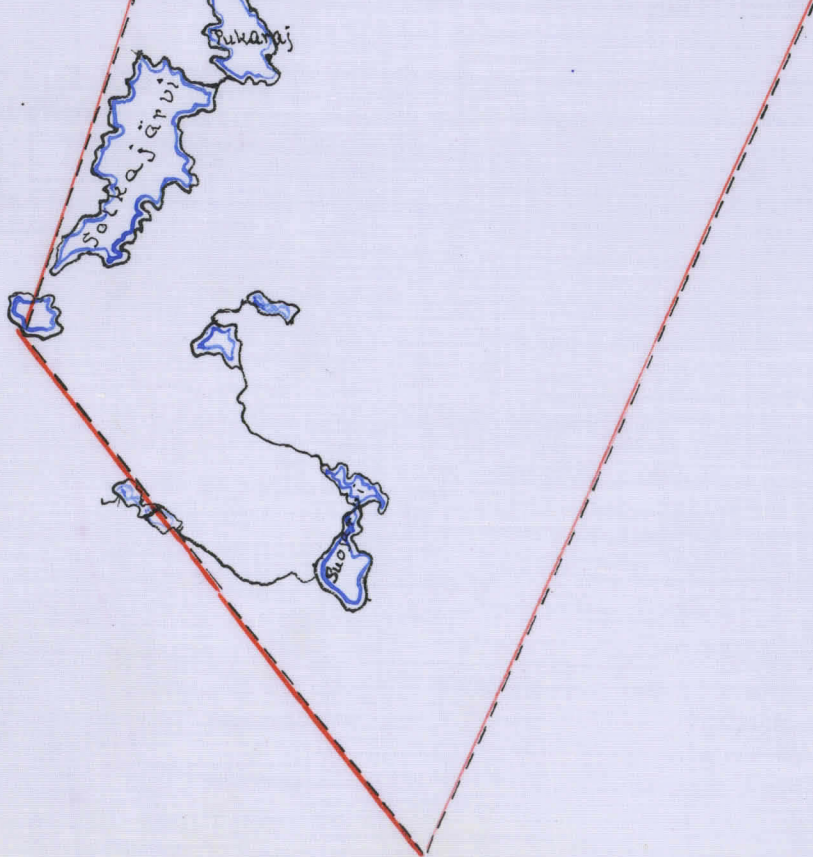
Hattulan pitäjän kartta
 Kop. maanmittaush:n kartasta v:ltta 1922

Kartta n^o I (S. Ojalan stip. työ. 1939.)

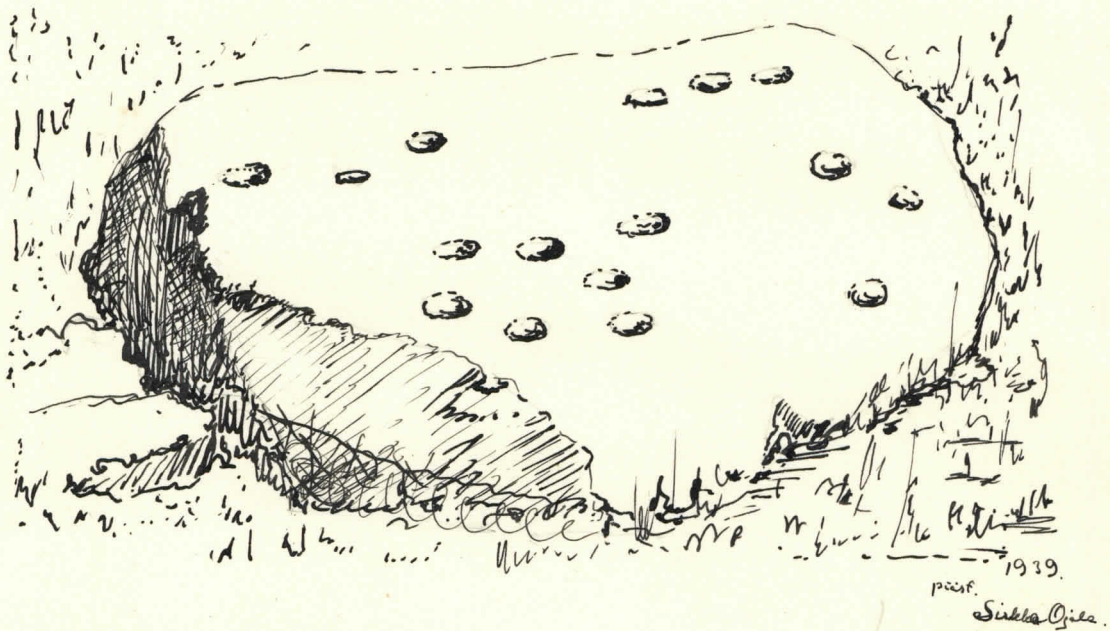
Merkkien selitykset:

- ⊕ = Ukri kivi.
- = Kalmisto (hautaus)

- ⊕ = ukrikiivi.
- = kalmissa (rautak.)
- ▲ = Muinaislinna.
- △ = linna-uarfio-nimisiä paikkoja.
- × = rökkiö.
- ⊙ = lähde.
- + = narrelöytö.

Hattula.

1. Uhrikivi (☿) Thalemmen kylän, Toukolan talon maalla.

Sirkka Ojala.
1939.

Hattula.

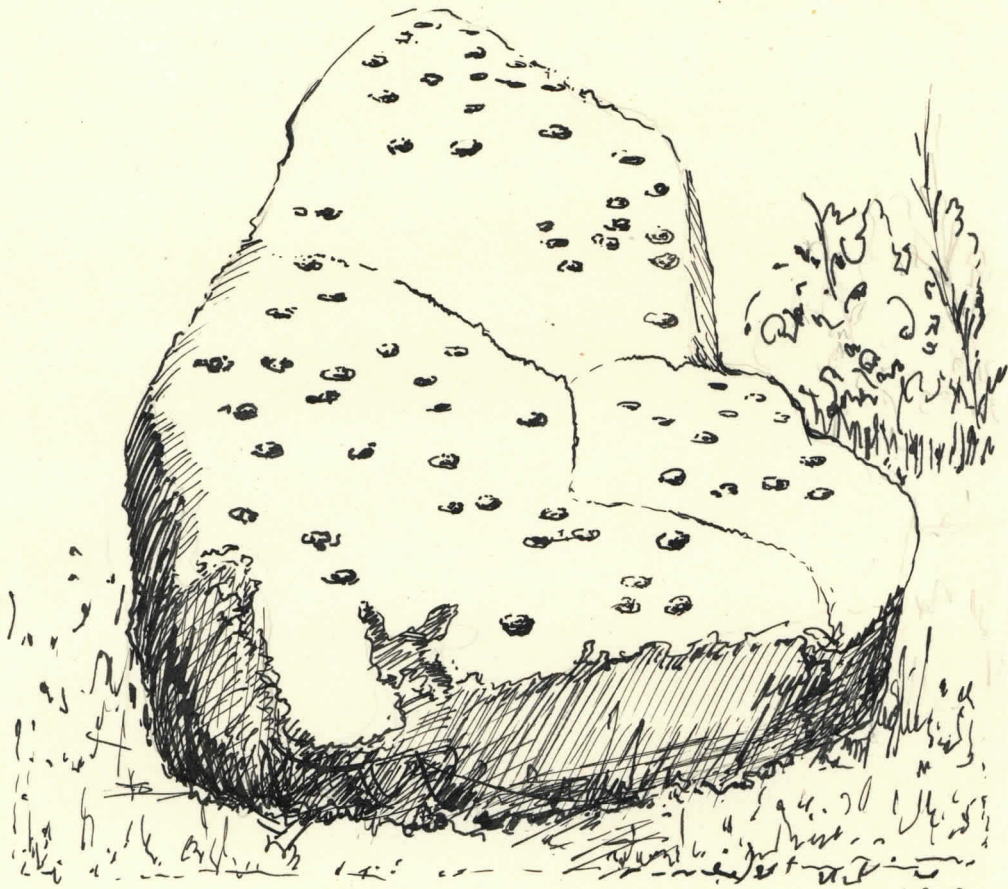

1939.
piirt. Sirkka Ojala.

2. Ukrikivi Ihalemmen kylän Torttolanmäellä.

Sirkka Ojala
1939.

Hattula.

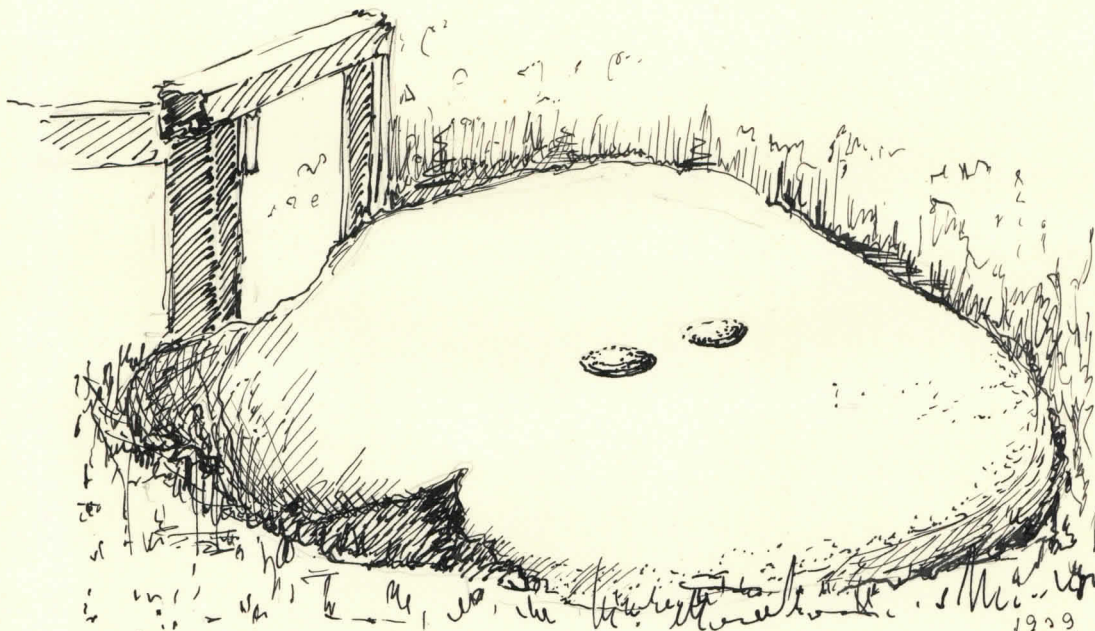
1929.

piirt. Siikks Ojala.

3. Uhrikivi Leiniälän kylän, Yli-Koijalan talon pellolla.

Siikks Ojala.
1929.

Hattula.

1929.
Sirkka Ojala.

4. Ukrikiivi Leiniälän kylän, Yli-Majalan
riiken kulmassa.

Sirkka Ojala.
1929.

Hattula.

9161.
1. Ihalemmen kylä, Toukolan talo. Keltikön
kohdalla Killekomäen kalmisto.

12725.
2. Vesunti, Mustalaismäki.
Kalmisto.

Hattula.

3. Hurttalan kylä, Niemisen talon
uhrikivi. 12726.

4. Ihalemmen kylä, uhrikivi Savolan
talon pellolla, idästä kuvattuna. 11150

Hattula.

5. Thalemmen kylän, Toukolan talou^{12727.6.}
 uhrikivi (I) siirrettyä Hämeenlinnan
 Tähti- eli Sibeliuspuistoon.

6. Uhrikivi (II) Thalemmen kylän,
 Toukolan talou maalla.^{12728.}

Hattula.

7. Uhrikivi (II) Ihalemmen kylän, ^{12729.}
Toukolan talon maalla.

8. Uhrikivi Ihalemmen kylän ^{12730.}
Tortolanmäellä.

Hattula.

9. Uhrikivi Ihalemmen kylän
Torttolanmäellä.

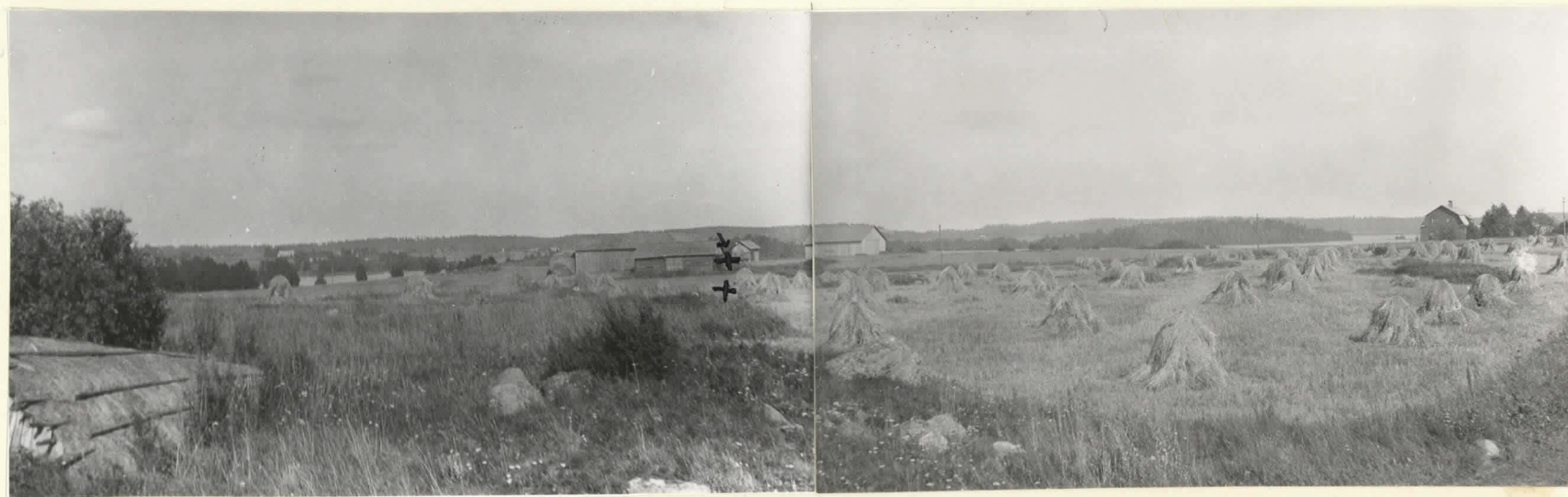
12731.

10. Uhrikivi Ihalemmen kylän
Torttolanmäellä.

12732.

Hattula.

11. Uhrakivet Leiniälän kylän Yli-Moijalan pellolla.
(Taustalla Lehijärvi)

12733.

Sirkka Ojala.
1939.

Hattula.

12734

12. Uhrakivi Leiniälän kylän
Yli-Moijalan talon pellolla.

12735.

13. Uhrakivi Leiniälän kylän
Yli-Moijalan talon pellolla.

Hattula.

14. Uhrakivi Leimälän kylän,
yli Moijalan talon riiken kulmassa. 12736.

15. Uhrakivi Katinalan kylässä,
Hattulan ja H. Linnauksen puolella,
Hattulan järven rannalla. 12727a.

Hattula.

16. Nihattulan kylän, Hukkan-
mäeltä näköala Lehtijämselle.
X Ilveskallio.

12727.

17. Röykkiö Pelkolan kylän,
Simolan talon vierisellä pellolla,
Kunnan maalla.

12728.

18. Ilmaralokuna Hattulasta.

19. Ilmaralokuna Hattulasta.